

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: יולי 2018	הצבאית הראשית

הנחיה מס' 2.16

האשמת שווא, עדויות שקר ועדויות סותרות

כללי

1. חשיפת האמת ועשיית צדק הן מטרותיו המובהקות של ההליך הפלילי. מסירת אמרה כוזבת או סותרת בחקירה או בבית המשפט בכוונה להטעות, חותרת תחת מטרות אלה ועשויה אף להביא להרשעתם של חפים מפשע או לזיכויים של אשמים:

"ביסוד שיטת המשפט שלנו, מעוגן העיקרון לפיו הליכי משפט קשורים קשר אמיץ עם החובה לומר אמת בכל ההליכים שנועדו לעשיית משפט. אשר על כן, בהקשרם של הליכים לעשיית משפט, החובה לומר אמת אינה רק בגדר חובה מוסרית, אלא היא אף חובה משפטית הנגזרת מהוראות החוק וממהותו של ההליך המשפטי. חשיפת האמת ועשיית צדק הן מהתכליות המובהקות של ההליך הפלילי" (רע"פ 7153/99 אורי אלגז נ' מדינת ישראל, פ"ד נה (5) 729, להלן: "עניין אלגז"; ההדגשה אינה במקור)

כיוון שכך, התביעה מייחסת חומרה יתרה לעבירות אלו ורואה אינטרס ציבורי מובהק ביישומה של מדיניות אכיפתית מחמירה ביחס אליהן.

המסגרת הנורמטיבית

2. החש"ץ מגדיר מספר עבירות ביחס לעדויות שקר ועדויות סותרות:

א. **סעיף 107 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955 (להלן: "החש"ץ") (האשמת שווא)** עוסק בחייל הטופל אשמה באחר, בודעו שאשמת שווא היא – "עבירה מכוערת, שלה כתם מוסרי וערכי, בשל מספר רבדי חומרה... עסקינן בעבירה היורדת לשורש אמות המידה הבסיסיות המתחייבות מכל חייל, כלפי הצבא וכלפי רעיו החיילים" (ע/34/15 טור' לסקי נ' התצ"ר, להלן: "עניין לסקי"; ראו גם רע"פ 5954/15 אופק לסקי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 6 בספטמבר 2015) באותו עניין).

ב. **סעיף 111 לחש"ץ (עדות שקר בבית-דין)** מתייחס למתן עדות שקר בפני בית דין או בפני שופט חוקר.

ג. **סעיף 112 לחש"ץ (עדות שקר שלא בבית-דין)** מתייחס למתן עדות שקר בפני קצין שיפוט, בעת דיון משמעת, לפני ועדת חקירה שהוקמה על פי הוראות החש"ץ או לפני אדם אחר, המוסמך לגבות עדות לפי החש"ץ.

ד. **סעיף 113 לחש"ץ (עדויות סותרות)** דן בשני תרחישים של עדויות סותרות כדלהלן:

1. חייל שבעדותו בבית-דין סתר בפרט חשוב עדות קודמת שנתן בפני בית-דין, בית משפט, שופט חוקר או קצין בודק;

2. חייל שבעדותו לפני שופט חוקר סתר בפרט חשוב עדות קודמת שהעיד בפני קצין בודק. בכל אחד מן המקרים, יש להוכיח כוונה להונות את הגוף בפניו ניתנה עדות מן העדויות האמורות, ואין זה משנה מיהו מקבל העדות אותו התכוון החייל להונות, או בפני מי ממקבלי העדות שיקר החייל (ע"פ 318/78 שמעון לוי נ' מדינת ישראל, פ"ד לג (1) 382, וכן ד"נ 8/79 מדינת ישראל נ' בן עובדיה לוי, פ"ד לד (3) 259, באותו עניין).

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: יולי 2018	הצבאית הראשית

3. ודוק: סעיפים 111 ו-113 לחש"ץ דנים אך ורק בעדויות בפני **בית דין צבאי או בפני שופט חוקר**. לכן, ככל שקיימות ראיות לכאורה כי חייל עבר עבירה של עדות שקר בפני ערכאה שיפוטית אחרת, שאינה בית דין צבאי, יש להעמידו לדין בעבירה לפי חוק העונשין, התשל"ז-1977 – סעיפים 237 (עדות שקר), 239 (שבועת שקר) או 240 (עדויות סותרות), לפי העניין.
4. להרשעתו של חייל בעבירה על סעיפים 111-112 לחש"ץ, נדרשת תוספת ראייתית מסוג **סיוע**, כשם שהיא נדרשת ביחס לעבירה של עדות שקר, לפי סעיף 237(א) לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (ע"פ 190/82 **שאל מרקוס נ' מדינת ישראל**, פ"ד לו (1) 225).
5. המשבש או מונע מסירת עדות אמת שלא באחת הדרכים האמורות לעיל, עובר לכאורה אחת מן העבירות הנוספות שעניינה שיבוש הליכי חקירה ומשפט, שאינן מנויות בסעיף 2 לעיל. מדיניות התביעה ביחס למגוון עבירות אלו מוסדרת בהנחיות תצ"ר 2.21 "שיבוש הליכי חקירה ומשפט".

מדיניות העמדה לדין

כללי

6. בטרם תתקבל החלטה בדבר העמדה לדין, יש לתת את הדעת, בראש ובראשונה, למניע ולתכלית שעמדו לכאורה ביסוד האמרה השקרית ולמידת היותה נוגעת לשורש העניין שבבירור האשמה.
7. על כן, מקום בו יש בגרסתו השקרית של חייל משום **טפילת אשמה על אחר**, שהתבררה בדיעבד כבלתי-מוצדקת ו**בפרט** ככל שטפילת האשמה גרמה למושא האשמה נזק בפועל, או הייתה בעלת פוטנציאל לגרום נזק לאותו אדם – **למשל** אם נעצר או שהוטלה עליו הגבלה ממשית אחרת – יוגש ככלל כתב אישום לבית דין צבאי.
8. מקום בו חייל שהינו עד בתיק מסר עדות ובה **אמירה כוזבת או שקרית**, שאינה מגעת כדי עלילה, אלא כזו **הסותרת הודעה קודמת בפרט מהותי** מתוך כוונה להטעות, גם אם אינן כרוכות בטפילת אשמה באחר, יוגש ככלל כתב אישום לבית דין צבאי, בהתקיים **כלל התנאים הבאים**:
- א. הכזב או הסתירה שבאמרה ניתנו על-ידי החייל באופן מודע;
- ב. הכזב או הסתירה שבאמרה נוגעים בליבת העניין, והיה בהם פוטנציאל להשפיע על תוצאת ההליך;
- ג. הכזב או הסתירה שבאמרה נתגלו בשל גורם חיצוני, להבדיל מכך שהעד חזר בו מגרסתו הכוזבת בעצמו ומיוזמתו, ומתוך רצון חופשי, כביטוי של חרטה ומתוך מטרה לקדם את בירור האמת.
9. על אף האמור לעיל, אל מול החובה לומר אמת, עשויים לעמוד **תכליות ואינטרסים ציבוריים אחרים בעלי משקל**. באלו יהא לעתים כדי להחליש את ההצדקה להעמדה לדין, ואף כדי לפגוע בערך גילוי האמת עצמו, בשל מניעים ייחודיים לעניין – כגון הרתעת עדים מפני חזרה מאמרה כוזבת ומפני חשש מפגיעה בנכונותם לשתף פעולה עם רשויות החקירה. עמד על כך בית המשפט העליון בקובעו:
- "כפי שמלמדת ההיסטוריה החקיקתית שלנו, ערך האמת הבא לידי ביטוי בחובת אמירת האמת בהליכים משפטיים ובחתימה לגילוי האמת באמצעות הליכי משפט, אינו מוגן בחקיקה כערך מוחלט. אל מול הצבת התכלית של חשיפת האמת בהליכים משפטיים, עומדים ערכים נוספים כזכות לכבוד, הזכות לפרטיות או אינטרסים ציבוריים או פרטיים אחרים הראויים להגנה"
- (עניין אלגד)

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: יולי 2018	הצבאית הראשית

10. מטעם זה, לא יוגש ככלל כתב אישום במקרים הבאים, אלא אם פרקליט צבאי מצא שמתקיימות **נסיבות חומרה נוספות** (כגון מצבים בהם לחובת החייל הרשעה קודמת, בפלילים או בדין משמעתי, בעבירה שיש בה יסוד של דיווח כוזב):

- א. האמרה ניתנה שלא במסגרת הליך פלילי;
- ב. העד חזר בו מגרסתו השקרית ומסר, בסופו של יום, גרסת אמת, והנזק שנגרם כתוצאה מהאמרה השקרית אינו חמור;
- ג. מקור האמרה השקרית היה לכאורה בלחץ פסול שהופעל על העד, באופן ישיר או עקיף, או חשש ממשי מפני החשוד או הנאשם בהליך בו נמסרה האמרה השקרית (או מפני אחרים מטעמו), מקיום רגשות אשם כלפיו ורצון שלא להרע לו, מהיעדר כוח נפשי הנדרש כדי להעיד נגדו בבית הדין עדות מפלילה, וכיוצא באלו;
- ד. קיימים קשר או קרבה מיוחדת אחרת בין העד לחשוד או לנאשם, המקים חשש טבוע לקיומו של מניע זר או פסול לחזרה מהאמרה, כגון יחסי פיקוד או מרות אחרת ביניהם;
- ה. לא הושחתו לריק משאבי ציבור, כגון משאבי חקירה ומשפט, או זמנם של עדים, כתוצאה ממסירת האמרה הכוזבת או השקרית;
- ו. העד הסכים לתת פיצוי כספי לאשם שניזוק כתוצאה מהאמרה, והעביר פיצוי זה מראש.

11. לא ייחקר חשוד או נאשם בחשד לביצוע אחת מהעבירות בהן עוסקת הנחיה זו, כאשר מדובר באמרה שנמסרה **במסגרת חקירתו או משפטו**, אלא **באישור פרקליט צבאי**. כמו כן, כאשר נשקלת פתיחה בחקירת מצ"ח או העמדה לדין של חייל בגין מסירת אמרה כוזבת או שקרית, במהלך חקירה שבסופה הוגש כתב אישום נגד נאשם, או במסגרת הליך שיפוטי נגד נאשם – יידחה מועד קבלת ההחלטה בדבר פתיחה בחקירה והעמדה לדין עד **לאחר מתן הכרעת הדין** בהליך השיפוטי העיקרי נגד הנאשם שבעניינו מסר החייל את העדות, למעט אם נמצאו טעמים מיוחדים לפתוח בחקירה או להורות על העמדה לדין קודם לכן.

מסירת עדות שקרית או עדויות סותרות על-ידי חשוד או נאשם

12. ככלל, לא יוגש כתב אישום נגד חשוד או נאשם, בגין מסירת אמרה כוזבת או סותרת, במסגרת **חקירתו או משפטו שלו**. כפי שנקבע בנסיבות דומות, "העמדה לדין בעבירת השיבוש עלולה שלא להתיישב עם זכותו של נחקר להימנע מהפללת עצמו. יתרה מכך, כאשר דבר העבירה מתגלה והנחקר מועמד לדין, עשויים שקרים בחקירה לספק תמיכה ראייתית לראיות המאשימה (ראו, למשל: ע"פ 846/10 סאלח בדוי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 14/07/2014), בפסקה 105), כך שלא ניתן לומר כי הנחקר השקין ייצא נשכר מחטאו" (ע"פ 3020/14 שאדי גנאם נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 23 בספטמבר 2014)).

13. עם זאת, **בנסיבות מחמירות ומיוחדות** ניתן לחרוג מכלל זה ולהורות על הגשת כתב אישום, כאשר מדובר בעלילת שווא מפלילה נגד אחר, **ובין היתר** בנסיבות אלו:

- א. הגרסה השקרית יכולה הייתה להביא להקלה בעונשו של הנאשם (כגון טענות כוזבות בדבר מצב כלכלי קשה או בדבר מניע למעשה, שהתברר כמופרך – ע/204/90 טור' זריהן נ' התצ"ר; ע/52/99 רב"ט עבאס נ' התצ"ר, להלן: "עניין עבאס");
- ב. הגרסה התבררה כשקרית לאחר זיכוי של הנאשם מאשמה קודמת אשר יוחסה לו;
- ג. הגרסה השקרית נמסרה במסגרת תצהיר לבג"ץ;

פרק העבירות	הנחיות התביעה
עדכון אחרון: יולי 2018	הצבאית הראשית

ד. החייל מסר את אמרתו בחקירה במסגרת תפקידו, או שהוא עד מדינה.

מסירת עדות שקרית או עדויות סותרות על-ידי מתלונן

14. במקרים אלו קיים לרוב אינטרס ציבורי מוגבר במיצוי הדין, לאור היסוד המובהק של טפילת האשמה באחר, אשר עלולה לגרום לו נזק משמעותי (ע"א 7426/14 **פלונית נ' עו"ד אורי דניאל** (פורסם בנבו, 14 במרץ 2016) וכן דנ"א 2527/16 **פלונית נ' עו"ד אורי דניאל** (פורסם בנבו, 9 באוגוסט 2016) באותו עניין).
 15. ואולם, ככל שמדובר בעבירות מין, יש לנקוט משנה זהירות, הגם שעיקרון זה נכון גם לגביהן. עבירות אלו מבוצעות לא אחת **בנוכחות המתלונן והפוגע הנטען בלבד**, כך שמדובר בהכרעה של "מילה כנגד מילה". כלומר, מתן אמון באחד הצדדים על פני האחר, לעתים בהיעדרן של ראיות חיצוניות, והקביעה כי מתלונן מסר עדות שקר היא מורכבת שבעתיים. כמו כן, חקירת מתלונן תחת אזהרה בקשר לעדות שמסר, עלולה **להרתיע נפגעי עבירה אחרים** מפני מסירת תלונה רשמית, שמא ייחקרו גם הם תחת אזהרה בגין מסירת העדות.

16. על כן, כשמדובר בעבירות מין, יש לפעול באופן הבא:

א. חייל שהתלונן כי אחר ביצע בו עבירות מין, לא יחקר בחשד לביצוע אחת או יותר מהעבירות בהן עוסקת הנחיה זו בקשר לתלונה שהגיש, ולא יוגש נגדו כתב אישום המייחס לו אחת או יותר מעבירות אלו, **אלא באישור התובע הצבאי הראשי**.

ב. לא יוגש כתב אישום נגד חייל כאמור **אלא בנסיבות חריגות**, בהן מדובר בסתירות או שקרים שהינם ממשיים ובלתי-הגיוניים, שאינם בגדר קשיים בגרסה בלבד (ע"פ 932/10 **מדינת ישראל נ' פלוני** (פורסם בנבו, 6 באפריל 2011) וכן מ"ח 5639/12 **פלוני נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 27 בפברואר 2013) באותו עניין; ראו גם ע/12/04 **טור' בקר נ' התצ"ר** וכן רע"פ 9513/04 **טור' בקר נ' התובע הצבאי הראשי** (פורסם בנבו, 15 בנובמבר 2004) באותו עניין).

על הנסיבות האמורות ניתן יהיה להצביע כאשר החייל הודה בחקירתו בהיות גרסתו שקרית או כוזבת, או כאשר נמצאו ראיות אובייקטיביות המוכיחות זאת במישרין (ראו והשוו אל ע"פ 3250/10 **מדינת ישראל נ' פלוני** (פורסם בנבו, 12 בינואר 2012), בפסקה 22 לחוות דעתו של השופט (כתוארו דאז) גרוניס; וכן אל ע"פ 8203/11 **פלוני נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 9 בספטמבר 2012), בפסקה י').

הטיעון לעונש

17. העבירות של האשמת שווא, עדות שקר בבית-דין ושלא בבית-דין, וכן עדויות סותרות הינן עבירות חמורות, העלולות לשבש את מערכת עשיית הצדק. בתי הדין הצבאיים פסקו לא פעם, כי חומרת העבירות והצורך להרתיע את הרבים מפני מעשים כגון אלה מחייבים ענישה הולמת. לפיכך יש לעתור בעבירות ממין זה, ככלל, לעונש מאסר בפועל לצד עונש מאסר מותנה (ראו, למשל, עניין **עבאס**).

18. כן יש לעתור לעונש של פגיעה בדרגה, שכן דיווח אמת הינו מאושיותיה של המשמעת הצבאית (ע/88/00 **רס"ב אליאס נ' התצ"ר**; ע/34/02 **סא"ל עווידה נ' התצ"ר וערעור שכנגד**).

19. בעבירה של האשמת שווא, יש לעתור לפיצוי האדם שכלפיו הופנתה ההאשמה, נוכח הפגיעה הרבה בו על לא עוול בכפו בשל חקירתו ובמקרים הרלוונטיים, גם מעצרו (עניין **לסקי**).